

белорусская *паў*-, которая пишется всегда слитно» (с. 200). На самом деле не всегда: через дефис эта приставка пишется с именами собственными: *паў-Беларусі, паў-Масквы, паў-Еўропы*. «Суффикс [степени сравнения наречий] всегда находится под ударением» (с. 201), – этот пассаж также не соответствует реальности: например, есть компаративы с безударным суффиксом *-ей*: *інтэнсіўна – інтэнсіўней, марудна – марудней, ахвотна – ахвотней, мала – меней* и др.

Совсем не соответствует правилам и утверждение, что «удвоенные согласные в корнях пишутся и произносятся только в трех словах (Ганна *Анна*, Жанна *Жанна*, ванна *ванна*)» (с. 16), так как такое же удвоение в качестве исключений сохраняется в целом ряде заимствованных

лексем, например: *Мадонна, Сюзанна, Мекка, панна, бонна, донна, саванна, мецца, дурра* и др.

В заключение хочется отметить, что рецензируемая книга, несомненно, представляет большой интерес не только для желающих изучить белорусский язык самостоятельно, но и для преподавателей-методистов, так как это одно из тех пособий, которое указывает на смену тенденции в подаче учебного материала: наравне с устоявшейся нормой есть место и узуальным закономерностям, трактованным ранее исключительно как отступления от нее.

Т. Р. Рамза,

доктор филологических наук, доцент

Zeller J. P. Phonische Variation in der weißrussischen «Trasjanka». Sprachwandel und Sprachwechsel im weißrussisch-russischen Sprachkontakt. Oldenburg : BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, 2015. 491 S. (Studia Slavica Oldenburgensia 27).

Zeller J. P. Phonic variation in the Belarusian «Trasyanka». Language change and change of language in the Belarusian-Russian language contact. Oldenburg : BIS-Verlag of the Carl von Ossietzky University of Oldenburg, 2015. 491 p. (Studia Slavica Oldenburgensia 27).

Манаграфія нямецкага даследчыка Яна Патрыка Цэлера (*Jun.-Prof. Dr. Jan Patrick Zeller*) «Фанетычная варыяцыя ў беларускай «трасянцы». Моўныя змены і змены мовы пры беларуска-рускім моўным кантакце» выйшла ў выдавецтве Альдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкага ў серыі «Studia Slavica Oldenburgensia» (том 27) і стала, на маю думку, новым словам у гісторыі замежнай беларусістыкі. Піянерскі характар названай працы заключаецца найперш у самім аб'екце навуковага даследавання – спантаным неафіцыйным беларуска-рускім змешаным маўленні (сямейныя размовы), а таксама метадах яго даследавання (інструментальны і статыстычны), што грунтуецца на самым вялікім на сёння Альдэнбургскім корпусе змешанага беларуска-рускага маўлення (прыкладна 38 000 выказванняў, што ўключаюць 212 000 словаформ). Упершыню ў славістыцы фанетычныя асаблівасці спантаннага беларуска-руска-

га змешанага маўлення даследаваліся на такім рэпрэзентатыўным аб'ёме жывога матэрыялу – аўдыязапісах і іх транскрыпцыі.

У беларускай лінгвістыцы апаратурныя метады даследавання вуснай беларускай мовы выкарыстоўваліся ў Лабараторыі эксперыментальнай фанетыкі (1969), арганізаванай пры тагачасным Інстытуце мовазнаўства Акадэміі навук БССР. Вынікам працы спецыялістаў (А. М. Андрэеў, Л. Ц. Выгонная, Г. В. Лосік, А. І. Падлужны, П. В. Садоўскі, В. М. Чэжман, Э. Р. Якушаў і інш.) стаў шэраг манаграфічных публікацый, звязаных з артыкуляцыйнымі характарыстыкамі беларускіх гукаў (у тым ліку ў параўнанні з гукамі рускай, украінскай і польскай моў), іх акустычнымі і фаналагічнымі інтэрпрэтацыямі, перцэптыўным аналізам і аналізам спалучальнасці гукаў у межах слова і іх змен у моўнай плыні: «Галосныя беларускай мовы (акустычны аналіз)» (1975), «Нарыс акустычнай фанетыкі беларускай мовы» (1977), «Пытанні білінгвізму і ўзаемадзеяння моў» (1982), «Фанетыка слова ў беларускай мове» (1983) і інш. На той час, у 1970–80-я гг., гэта быў сапраўдны крок наперад у даследаванні фанетыкі і прасодыі кадыфікаванай беларускай літаратурнай мовы. Дасягненні ж сучасных камп'ютарных тэхналогій і кантактнай лінгвістыкі адкрываюць перад навукоўцамі зусім іншыя перспектывы аналізу вуснага маўлення, у тым ліку і спантаннага, і змешанага. Прыклад такой наватарскай працы – рэцэнзуемая манаграфія нямецкага даследчыка.

Навуковыя росшукі спадара Цэлера праводзіліся ў межах міжнароднага праекта «Трасянка

ў Беларусі: змешаны код як прадукт беларуска-рускага моўнага кантакту. Моўнае структураванне, сацыялінгвістычныя механізмы ідэнтыфікацыі і «эканоміі» мовы» (2008–2014 гг., кіраўнік – Г. Генчэль, Альдэнбургскі ўніверсітэт імя Карла фон Асецкага, Германія)¹, дзе ўпершыню лінгвістычны бок беларуска-рускага змешанага маўлення (БРЗМ)² даследаваўся на базе канкрэтнага эмпірычнага матэрыялу. Гэты матэрыял склалі сямейныя размовы, запісаныя ў сталіцы і шасці невялікіх беларускіх гарадах, якія знаходзяцца ў асноўных зонах беларускіх дыялектаў: паўночна-ўсходняй, паўднёва-заходняй, цэнтральнай, ці пераходнай. Манаграфія з’яўляецца вынікам скрупулёзнай працы маладога аўтара як з самім Альдэнбургскім корпусам беларуска-рускага змешанага маўлення, так і з найноўшымі камп’ютарнымі праграмамі, а таксама з навуковымі тэорыямі і даследаваннямі ў галіне акустычнай фанетыкі і моўных кантактаў, што дазволіла П. Цэлеру, улічыўшы напрацоўкі папярэднікаў, у тым ліку і беларускіх фанетыстаў, зрабіць уласныя высновы, выказаць свае меркаванні, абгрунтаваць свае назіранні адносна пэўных фанетычных з’яў і іх стабілізацыі ў БРЗМ.

Манаграфія складаецца з трох вялікіх частак, кожная з якіх уключае главы са скразной нумарацыяй; усяго такіх глаў 11, і яны маюць свае падраздзелы. Асноўнаму зместу папярэднічае сціслая прадмова, у якой аўтар указвае, што стала грунтам для манаграфіі і яе ўвасаблення. Завяршае выданне, апрача дадатку, спіс крыніц: спасылка на Альдэнбургскі корпус БРЗМ (OK-WRGR 2014), пералік выкарыстанай навуковай літаратуры (больш за 320 пазіцый), баз даных (*Software*).

Кніга П. Цэлера ўжо візуальна вызначаецца не толькі аб’ёмам (амаль 500 старонак), але і адметнай прэзентацыяй матэрыялу: наяўнасцю шматлікіх структураваных у супастаўляльным плане табліц (усяго іх 145, у тым ліку са статыстычнымі данымі), якія адпаведна са зместам глаў сцісла і наглядна даюць абагульненую інфармацыю аб моўцах (горад, пакаленне, пол, узрост, мовы, дыялектны фон, падзел іх адносна дысімільнага акання і пад.), а таксама дэталёвыя звесткі аб даследаваных фанетычных з’явах. Акустычныя адрозненні ў вымаўленні галосных і зычных гукаў рознымі інфармантамі прэзентуюцца праз ілюстрацыі апаратурных вымярэнняў (зноў жа выкананыя ў супастаўляльным аспекце; усяго іх 121), якія пераканаўча паказваюць рэалізацыю пэўных

гукаў (у герцах) моўцамі розных пакаленняў. Змястоўны дадатак, які займае 70 старонак (з 421 па 491), дапаўняе тэарэтычны і ілюстрацыйны матэрыял асноўнага зместу малюнкамі апаратурных вымярэнняў індывідуальных гукавых рэалізацый інфармантаў і статыстычнымі звесткамі ў адпаведнасці з прааналізаванымі фанетычнымі з’явамі ў другой і трэцяй частках кнігі. Такі дадатак, з аднаго боку, выразна падмацоўвае высновы і заключэнні, зробленыя ў пэўных главах, а з другога боку, наглядна дэманструе глыбіню і камплектнасць праведзенага інструментальна-статыстычнага даследавання фанетычнага вар’іравання ў змешаным беларуска-рускім маўленні трох пакаленняў моўцаў.

У першай частцы «Уводзіны – Фон – Метад» (*Einleitung – Hintergrund – Methode*)³ аўтар напачатку (глава 2 «Беларуска-рускае змешанае маўленне (БРЗМ)» (*Weißrussisch-russisch gemischte Rede (WRGR)*)) арыентуе нямецкамоўнага чытача ў сацыялінгвістычнай сітуацыі ў Беларусі. Абапіраючыся на шэраг больш ранніх публікацый беларускіх і замежных навукоўцаў, а таксама на ўласныя назіранні, П. Цэлер апісвае месца БРЗМ у беларускім моўным ландшафце, прычыны з’яўлення самога феномена, расшыфроўваючы метафару і тлумачачы стэрэатыпы, звязаныя з БРЗМ, асобна спыняецца на вызначэнні лінгвістычнага статусу гэтай з’явы, разглядаючы яе ў межах апошніх напрацовак у галіне моўных кантактаў, змешвання кодаў і змешанага маўлення (працы П. Аўэра, Д. Грына, Я. Матраса, П. Мэйскена, М. Парадзіса, Л. Селінкера, П. Традгіла і інш.).

Зыходзячы з агляду навуковых крыніц, вынікаў альдэнбургскага праекта і таго факта, што «БРЗМ па меншай меры перадаецца другому пакаленню», спадар Цэлер крытычна ставіцца да высноў беларускіх даследчыкаў, «што ў БРЗМ няма тэндэнцыі да стабілізацыі ў кірунку надындывідуальнай сістэмы» (S. 33). Падзяляючы пункт гледжання Г. Генчэля, згодна з якім у Беларусі «прагматычна БРЗМ – гэта новы, трэці код нароўні з рускай і беларускай мовамі» (S. 36), аўтар разумее БРЗМ дваіста: «...у вузкім сэнсе, гэта значыць змешаны код, які выяўляецца ва ўнутрыказавым чаргаванні ‘беларускіх’ і ‘рускіх’ элементаў, і БРЗМ у шырокім сэнсе, як “змешаны дыскурс”, а значыць, як прысутнасць аднаго пры адным беларускага, змешанага і рускага кодаў у дыскурсе, які праяўляецца ў чаргаванні ‘беларускіх’, ‘рускіх’ і ‘гібрыдных’ выказванняў» (S. 36).

¹ Абагульненыя вынікі даследавання прадстаўлены ў шэрагу публікацый, поўная бібліяграфія якіх і самі матэрыялы (створаныя ў рамках праекта карпусы беларуска-рускага змешанага маўлення з усімі данымі) размешаны для свабоднага доступу ў інтэрнэце: <http://www.uni-oldenburg.de/slavistik/forschung/sprachwissenschaft/schwerpunkt-mischvarietaeten/publikationen-wrgr/#c6895> і <http://www.uni-oldenburg.de/ok-wrgr/>.

² Сам тэрмін «беларуска-рускае змешанае маўленне», як і яго абрэвіатура (нямец. WRGR, бел. БРЗМ, рус. БРСР), уведзены ў навуковы ўжытак Г. Генчэлем замест лінгвініма «трасянка» (гл. Вопр. языкознания. 2013. № 1. С. 66).

³ Тут і далей пераклад з нямецкай мовы мой. – Т. Р.

Глава 3 «Фанетычная варыяцыя ў беларуска-рускім змешаным маўленні – фон і пастаноўка пытанняў» (*Phonische Variation in weißrussisch-russischer gemischter Rede – Hintergrund und Fragestellung*) прысвечана дэталёваму аналізу на працовак, у тым ліку і адпаведных дыскусій, заходнееўрапейскіх і амерыканскіх сацыялінгвістаў у галіне фанетычных варыяцый пры моўных кантактах. Пры гэтым аўтар канстатуе, што спецыфіка БРЗМ у параўнанні з разгледжанымі прыкладамі заключаецца ў тым, што кантактуюць блізкароднасныя, структурна падобныя і ў большыні сваёй узаемазразумелыя коды, а ў класічных работах па моўных кантактах (У. Вайнрайх, С. Томасан і С. Каўфман, Я. Матрас) на адметнасці такіх канстэляцый увага не засяроджвалася, таму БРЗМ варта разглядаць зыходзячы, з аднаго боку, з ключавога слова *Dialektkontakt* (у традыцыі П. Традгіла), а з другога – з паняццяў *Code-Mixing* (П. Мэйскен) і *Code-Shifting* (П. Аўэр), а значыць, як «адначасовы рух на розных моўных узроўнях у адным ці другім кірунку» (S. 44).

Прадметам даследавання ў манаграфіі сталі з’явы ‘беларускіх’ і ‘рускіх’¹ фанетычных рыс у БРЗМ, адпаведна, і пошук аргументаў для пацвярджэння статусу БРЗМ як трэцяга кода нароўні з беларускай і рускай мовамі. Пры выбары пераменных для даследавання ўлічвалася іх адпаведнасць шэрагу крытэрыяў, гэта мусілі быць, па-першае, рэгулярныя, чыста фанетыка-фаналагічныя апісанія адрознення паміж абедзвюма стандартнымі мовамі, а пры неабходнасці паміж беларускімі дыялектамі і рускай моваю; па-другое, не толькі гістарычна, але і сінхронічна дзеючыя фанетыка-фаналагічныя працэсы, прынамсі, такую магчымасць нельга выключыць; па-трэцяе, такія асаблівасці, якія сустракаюцца ў дастатковай колькасці (S. 53). Зыходзячы з гэтага, у двох мовах былі абраны 13 фанетычных адрозненняў, ці пераменных: 1) якая «нерэдукаванае» аканне ў беларускай мове vs якая «рэдукаванае» аканне ў рускай мове ў першым пераднаціскным складзе (аканне1); 2) якая «нерэдукаванае» аканне ў беларускай мове vs якая «рэдукаванае» аканне ў рускай мове ў другім пераднаціскным складзе (аканне2); 3) беларускае яканне vs рускае іканне ў першым пераднаціскным складзе (яканне1); 4) беларускае яканне/еканне vs рускае іканне ў другім пераднаціскным складзе (яканне2); 5) ненаціскны /e/ ці /o/ пасля непалаталізаваных, асабліва зацвярдзелых зычных (e/Š_); 6) беларускі [s’] vs рускі [s] (s’); 7–8) беларускія [ts’] і [dz’] vs рускія [tʃ] і [dʒ] (tʃ і dʒ); 9–10) беларускія [tʂ] і [ʂʂ] vs рускія [ʃ] і [ʒ] (ʃ і ʒ); 11) беларускі [r] vs рускі [rʲ] (rʲ); 12) беларускі [ʁ] vs рускі [g] (g); 13) беларускія [u/ʊ] vs рускія [v/f] (v).

Названыя апазіцыі гукаў (акрамя згаданых у п. 11–13, што без праблем адрозніваюцца на слых) даследаваліся на аснове апаратурнага вымярэння іх акустычных характарыстык. Аўтар зазначае, што інструментальны метадаў у фанетыцы, несумненна, мае шэраг пераваг перад індывідуальным успрыманням з голасу, але патрабуе нашмат болей высілкаў, каб сегментаваць акустычны сігнал і зразумець «агульнае ўражанне» гучання для вызначэння спектральнай інфармацыі. Звязаная з гэтым метадалагічная цяжкасць – выкарыстаць акустычныя даныя для параўнання рознастайных моўцаў, паколькі нават два з іх ніколі не будуць мець аднолькавыя галасавыя тракты, таму абсалютныя вымярэнні магчыма параўноўваць не наўпрост адно з адным, а праз нармалізацыю. На сёння для даследавання галосных гукаў, як зазначае аўтар, выкарыстоўваюцца розныя тэхнікі, грунтоўна апісаныя ў навуковай літаратуры (У. Лабоў, Э. Томас), але для вывучэння зычных іх фактычна няма, а тыя, што ёсць, часта грунтоўваюцца на лёгкаадрознівальных варыянтах, і тады інструментальны метадаў сам па сабе збытоўны. Пры гэтым менавіта пры моўных кантактах, як указваюць Г. Дочэрты і П. Фулкс, Л. Мілрой і М. Гордан, у сферы зычных гукаў могуць з’яўляцца тонкія, карэлюючыя з сацыяльнымі фактарамі варыяцыі, якія немагчыма паказаць праз успрымання на слых. Пры акустычных вымярэннях спадар Цэлер выкарыстаў метадаў нармалізацыі гукаў, прапанаваны беларускім даследчыкам Б. М. Лабанавым у працы «Класіфікацыя рускіх галосных гукаў, вымаўленых рознымі моўцамі» (*Classification of Russian vowels spoken by different speakers*, 1971), аднак для галосных аўтар манаграфіі мадыфікаваў гэты метадаў (S. 105), а для вымярэння шыпячых зычных развіў лабанаўскую працэдуру нармалізацыі галосных (S. 222). Мяркую, што такое аўтарскае рашэнне з’яўляецца важкім унёскам у тэорыю і метадалогію інструментальнага даследавання гукаў.

Для інструментальнага аналізу матэрыялу з кожнага з сямі гарадоў былі выбраны (па магчымасці) па адной жанчыне і аднаму мужчыну – прадстаўнікі прататыпных пакаленняў, якія карыстаюцца ў сваіх сем’ях БРЗМ. Даследавалася маўленне трох пакаленняў: генерацыя 1 – вясковыя (гарадскія) мігранты, генерацыя 2 – дзеці вясковых мігрантаў; генерацыя 0 – вясковыя і познія мігранты, гэта значыць, бацькі вясковых (гарадскіх) мігрантаў; у сукупнасці аналізу падлягала маўленне 34 моўцаў.

Другая частка «Аналіз асобных з’яў» (*Analysen der Einzelphänomene*) складаецца з пяці глаў, што ахопліваюць 300 старонак (S. 99–309), і ўключае разгляд варыяцый у сферы ненаціскавага вакалізму

¹ Тут і далей спосабы вылучэння і напісання спецыяльных паняццяў адпавядаюць іх афармленню ў рэцэнзуемай манаграфіі.

(розныя тыпы акання/якання) і кансанантызму ў супастаўляльным з рускай мовай аспекце ([tsʰ] і [dzʰ]; [tʲ] і [dʲ]; [sʲ] і [ʃʲ]; [rʲ] і [r]; [ɣ] і [g]; [ɯ] і [v]). Гэту частку дапаўняе і паглыбляе трэцяя частка «Паглыбленне – падсумаванне – высновы» (*Vertiefung – Zusammenfassung – Fazit*) (S. 313–388), дзе аўтар, зыходзячы з вынікаў даследавання матэрыялу папярэдняй часткі, больш дэтальна спыняецца на «гібрыдных» формах і выказваннях. Ключавыя пытанні, як рэалізуюцца названыя вышэй фанетычныя апазіцыі ў БРЗМ і ці супадаюць яны з рускай або беларускай мовамі, якія фактары на гэта ўплываюць, атрымалі свае адказы менавіта ў гэтых дзвюх частках. Абедзве яны ўласна і рэпрэзентуюць апісанне праведзенага інструментальна-фанетычнага аналізу і высновы адносна пастаўленых пытанняў.

Аналізу як галосных, так і зычных гукаў папярэдняе дэтальнае і даходлівае апісанне самой методыкі даследавання, скарыстаных праграм, адбору і сегментацыі вымярэнняў. Акрамя таго, усе названыя фанетычныя пераменныя ў БРЗМ аналізуюцца на шырокім фоне акустычных даследаванняў папярэднякаў у галіне кадыфікаваных літаратурных беларускай і рускай моў, рэалізацыі гэтых з’яў у дыялектным і гутарковым маўленні, а таксама ў беларускім варыянце рускай мовы, прычым аўтар або канстатуе пацвярджэнне пэўных выказванняў беларускіх навукоўцаў, або дыскутуе з імі. Напрыклад, выказвае сумненне, што ў рэальным беларускім вымаўленні няма рэдукцыі пры аканні ў першым ці другім пераднаціскным складах (S. 198). Падвяргаецца сумненню і той факт, што яканне ў спантаным маўленні адпавядае пастуліраваным у беларускай мове нормам (S. 371). Тут хацелася б заўважыць, што беларускія фанетысты, перадусім Л. Ц. Выгонная, якая займалася даследаваннем галосных гукаў, яшчэ ў 1975 г. у сваім артыкуле «Успрыманне ненаціскных галосных носьбітамі беларускай мовы» ўказвала на фарміраванне «прамежкавага е-эталона», тэндэнцыю да разбурэння проціпастаўлення [’i] і [’a] у беларускай літаратурнай мове, што абумоўлена двухмоўным асяроддзем. Гэту ж з’яву (еканне пасля мяккіх зычных у ненаціскай пазіцыі) у публікацыі «Беларускае літаратурнае вымаўленне» (1998) яна кваліфікавала як рэгулярны недахоп маўлення і беларускамоўных дыктараў, і радыёжурналістаў.

Пры акустычным аналізе ўлічваліся адрозненні ў маўленні прадстаўнікоў не толькі розных пакаленняў і розных дыялектных зон, але і розных палоў. Між тым аўтар указвае, што пол адыгрывае зусім нязначную ролю пры вымаўленні (S. 375). Так, пры беларускім яканні (яканне1) інфарманткі жаночага полу больш схільныя да ‘беларускай’

рэалізацыі, а пры аканні1 у БРЗМ прадстаўніцы жаночага полу другой генерацыі «ідуць мацней у кірунку рускай мовы» (S. 146), у адрозненне ад прадстаўнікоў першай і нулявой генерацый, якія больш моцна выяўляюць ‘беларускі’ ўзор вымаўлення. У першым пераднаціскным складзе (яканне1) рэалізацыя гук адрозная ва ўсіх трох пакаленняў: калі ў нулявой генерацыі моцная [i]-рэалізацыя, у першай генерацыі – кірунак на [e], то ў іх дзяцей (другая генерацыя) зноў жа праяўляецца вымаўленне [i] (S. 190). Гэтыя працэсы маюць пад сабой розныя ўплывы: дыялектны для нулявога і першага пакаленняў, які саступае ўплыву рускай мовы ў прадстаўнікоў генерацыі 2 (S. 199). Пры рэалізацыі гук не ў першым пераднаціскным складзе (яканне2) карціна вельмі падобная да папярэдняй: старэйшае пакаленне паказвае [i]-рэалізацыю – дыялектны ўплыў; для мігрантаў больш моцны кірунак да націскага [e]; для генерацыі 2 – зноў [i]-рэалізацыя. Відавочна, што маладое пакаленне гараджан у вымаўленні даследаваных галосных у БРЗМ найбольш моцна «рухаецца» ў кірунку рускай мовы, паколькі дыялектны ўплыў (дысімілятыўнае аканне) неактуальны для іх у параўнанні з іх бацькамі і дзядзямі (генерацыі 1 і 0).

Грунтуючыся на даных аналізу зычных [tʲ], [dʲ], [sʲ], аўтар указвае, што паміж генерацыямі няма адрозненняў у вымаўленні: ‘беларуская’ фрыкатыўнасць застаецца стабільнай, хаця паміж моўцамі пэўнай генерацыі варыяцыі якраз могуць быць вельмі моцныя (S. 240). Пры пераменных [ʃʲ] і [ʒʲ] «генерацыя 2 указвае на моцную ‘рускую’ тэндэнцыю, гэта значыць больш моцную палаталізацыю варыянтаў» (S. 372), тое ж самае адзначаецца і адносна [rʲ], а таксама [g] і [v]. Між тым аўтар зноў звяртае ўвагу на вялікую розніцу ў вымаўленні паміж самімі моўцамі юнага пакалення. Гэта датычыцца [ɣ] і [g], [ɯ] і [v]: калі адны ўказваюць на ‘рускую’ рэалізацыю, другія – на ‘беларускую’, то трэція вар’іруюць абедзве.

Каб адказаць на пытанне, як адбываецца стабілізацыя змешаных варыянтаў, спадар Цэлер разглядае два аспекты: ступень варыяцый у індывідуальным маўленні моўцаў і ступень варыяцый паміж рознымі моўцамі. Пры гэтым аўтару было важна выявіць, ці варыяцыі ў прадстаўнікоў пэўнага пакалення павялічваюцца, ці памяншаюцца. У ‘гібрыдных’ выказваннях, як адзначае аўтар, генерацыя 2 указвае на моцнае ‘руское’ вымаўленне, што «павышае ў гэтай генерацыі магчымасць (ці нават неабходнасць) дыферэнцаваць коды» (S. 377). У заключэнні аўтар прыводзіць табліцу (S. 380), дзе паказвае фанетычныя рэалізацыі аналізаваных галосных і зычных гукаў у трох кодах – беларускай, рускай мовах, БРЗМ – і канстатуе, што менавіта «ў генерацыі 2 пачы-

наецца фанетычнае адрозненне гэтых кодаў» (S. 388).

На карысць БРЗМ як трэцяга коду, акрамя стабілізацыі вымаўлення моўцаў у кірунку рускай мовы (галосныя) ці беларускай мовы (зычныя), а таксама свядомага пераходу моўцаў з кода на код, сведчыць, на думку аўтара, і той факт, што «БРЗМ для некаторых моўцаў мае прыхаваны прэстыж» (S. 379). Можна меркаваць, што погляд звонку з'яўляецца больш аб'ектыўным, але, на мой унутраны погляд, гэты факт хутчэй можна было б вызначыць як неадчужальнасць (у сэнсе 'маўленне, якім карыстаюцца з дзяцінства, мае натуральны характар').

Дакладнасць і аб'ектыўнасць праведзенага інструментальна-статыстычнага даследавання, вынікі і высновы, да якіх прыйшоў спадар Цэлер, на маю думку, ставяць перад навукоўцамі заканамер-

нае пытанне: калі ў БРЗМ выяўляюцца стабільныя моўныя рысы, то чым адрозніваецца гэты ідыём ад *нацыялекту* (*этналекту*, *рэгіялекту*) рускай мовы ў Беларусі? Асноўным адрозненнем дасюль называліся рэгулярныя заканамернасці ў нацыялекце, якія праяўляюцца на ўсіх моўных узроўнях (А. Я. Міхневіч), чаго, як адзначалі беларускія даследчыкі, бракуе БРЗМ.

Манаграфія спадара Цэлера – гэта наватарскае даследаванне не толькі ў беларусістыцы, але і ў славістыцы, і ў сацыялінгвістыцы таксама, паколькі ўпершыню інструментальна-статыстычнаму аналізу падлягала фанетыка вуснага спантаннага змешанага маўлення прадстаўнікоў розных пакаленняў дзвюх блізкародных моў.

Т. Р. Рамза,
доктар філалагічных навук, дацэнт